

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Nederland blijvend van het slot met duurzaam perspectief

*Overwegingen voor
concretisering en maatvoering*

Perspectief landbouw: vraagt omslag, steun en keuzes

- Perspectief voor grote diversiteit in type agrarische bedrijven en ontwikkelpaden. Boer aan het stuur, maar niet vrijblijvend.
- Rond kwetsbare gebieden vooral (zeer) extensieve vormen van landbouw:
 - o melkveehouderij en akkerbouw: vooral biologisch / natuurinclusief
Vraag naar andere verdienmodellen, bijdragen uit markt (korte ketens, multifunctionele landbouw) en van overheid (agrarisch natuurbeheer)
 - o overige veehouderij: vooral innovatie (BBT stallen)
- In andere gebieden ook intensievere/hogproductievere landbouw binnen milieugrenzen (onder andere eisen voor grondgebonden melkveehouderij, stal- en managementmaatregelen, minder gebruik gewasbeschermingsmiddelen).
- Alle sectoren kennisintensief en kapitaalintensief (stallen en/of grond). Trend van schaalvergroting versterkt door noodzaak tot investeren.
- Sectoren worden meer gereguleerd en de veestapel wordt compacter. Sturen op structuur van de landbouw.
- De grote omslag vraagt om duidelijkheid over doelen (op bedrijfsniveau) zodat bedrijfsvoering tijdig kan worden aangepast én om financiële ondersteuning (normering zal niet aansluiten bij regulier investeringsritme) ten behoeve van realistisch verdienmodel.

Nederland van het slot en perspectief voor de landbouw

- › Zet in op brede aanpak, met duidelijke (wettelijke) doelen, structurerende keuzes (zoals extensivering, regie op productiecapaciteit), agrarisch natuurbeheer en natuurherstel.
- › Maak nú ingrijpende, verplichtende keuzes om te voldoen aan juridische uitspraken en (geleidelijke) vergunningverlening: geen ruimte voor uitstel. Alleen zo ontstaat perspectief.
- › Alleen een aanpak gericht op blijvers en doelsturing is onvoldoende. Aanpak vereist ook regie op productiecapaciteit.
- › Zonder voldoende middelen en investeringen komt de noodzakelijke transitie er niet en komt Nederland niet van het (economische/ecologische/juridische) slot.
- › Duurzaam perspectief vraagt integrale aanpak gericht op stikstof, klimaat, wateropgave, maar ook dierwaardigheid. Daarnaast ook nieuwe balans met natuur: NHV vereist de komende jaren resultaten op stoppen natuurverslechtering en herstel van natuur.

Een houdbare aanpak: vier pijlers

1. Generieke maatregelen en doelen gericht op reductie van stikstofemissies in de landbouw, mobiliteit en industrie.
2. Gebiedsgerichte maatregelen en doelen in zones rond de stikstofgevoelige natuurgebieden, met daarin fors extra emissiereductie en onder andere hydrologische en gewasbeschermingsmaatregelen.
3. Natuurbehoud en -herstelmaatregelen: gericht op andere drukfactoren: verdroging, invasieve exoten, gewasbescherming en verbinden en vergroten leefgebied.
4. Bieden van benodigde en gerichte ondersteuning: voor (huidige/jonge/toekomstige) agrarische ondernemers die forse aanpassingen in de bedrijfsvoering moeten doen en voor stoppende ondernemers.

Alleen in dit samenspel ontstaat een houdbare aanpak, zodat per gebied een overtuigend pad naar (wettelijk verplicht) natuurherstel wordt aangetoond. Dit vormt de noodzakelijke basis om stapsgewijs weer ruimere vergunningverlening mogelijk te maken.

Concrete maatregelen (1/3)

1. Een robuust systeem

- **Wettelijke doelen 2035, streefwaarden 2030:** Leg wettelijke emissiereductiedoelstelling vast voor landbouw (42-46% NH₃), industrie (50% NO_x) en mobiliteit (50% NO_x) en stel voor 2030 sectorale streefwaarden vast (indicatief 20 kton, niet wettelijk).
- Stel voor elk stikstofgevoelig Natura 2000-gebied natuurherstel- en stikstofreductiedoelstellingen waarvoor (aanvullende) gebiedsgerichte geborgde maatregelen worden vastgesteld.
- **Monitoring en bijsturing:** Voer gebiedsgerichte doorrekeningen en analyses uit voor inzicht in effect van (gebiedsgericht) maatregelpakket; uitbreiding NDA-cyclus; actualiseren monitoringssystematiek op basis van nieuwe doelen ook voor NHV en KRW. Maak vooraf duidelijk hoe wordt bijgestuurd. Dit draagt bij aan juridische houdbaarheid, ook voor vergunningverlening.

2. Regie op productiecapaciteit veehouderij

- **Verbreden grondslag:** Verbreed de grondslag waarvoor het sturingsinstrumentarium in het productierechtenstelsel kan worden ingezet, naar andere doelen (dan mestwetgeving / waterkwaliteit, namelijk stikstof en klimaat) en naar andere diercategorieën met timing.
- **Stuur gericht:** Overweeg om aan te kondigen dat een generieke korting op de bestaande productierechten wordt uitgewerkt en richt daarbij op 10 procent in 10 jaar.
- **Afromen productierechten bij overdracht:** Handhaaf de bestaande afroaming bij overdracht van productierechten in de melkveehouderij (30 procent) en kondig aan de wettelijke grondslag voor afroaming te verbreden zodat deze kan worden ingezet in andere sectoren (eerder gold 22 procent voor varkenshouderij en 13 procent voor pluimveehouderij) en ten behoeve van stikstof- en klimaatdoelen.
- **Vrijwillige beëindiging:** continueer de inzet op vrijwillige beëindigingsregelingen.

Concrete maatregelen (2/3)

3. Faciliteer een duurzaam verdienvermogen binnen milieugrenzen

- **Boer aan het stuur:** Kondig een stelsel van wettelijk verankerde bedrijfsspecifieke emissienormen aan die vanaf 2035 afrekenbaar zijn. Normen zijn realistisch/haalbaar op basis van technisch reductiepotentieel. Tot 2035 worden boeren maximaal gestimuleerd om hun bedrijfsvoering aan te passen en wordt voor een (voor de boer en overheid) betrouwbare verantwoordingssystematiek ontwikkeld. Kondig aan dat zo snel mogelijk (in de loop van 2026) de hoogte van de bedrijfsspecifieke normen wordt gepubliceerd.
- **Gerichte ondersteuning voor boeren:** Ondersteun de grote aanpassingen die nodig zijn op het boerenbedrijf. Doe dat onder andere via investeringssubsidies, belonen voor goede prestaties, kennis en innovatie, subsidie voor extensivering, vrijwillige beëindigingsregelingen en flankerende maatregelen.
- **Eerlijke prijzen voor duurzame producten:** Bevorder 'trekkracht' uit de keten op duurzaamheidsprestaties van boeren. Doe dat onder andere door het organiseren van transparantie over duurzaamheid van een product, en door (zo veel mogelijk bindende) afspraken het maken met ketenpartijen over vergroten van het aandeel duurzame producten met een eerlijke prijs voor de boer.
- **Eerlijke vergoeding voor agrarisch natuurbeheer:** Versterk het ANB en breid het uit door langjarige concurrerende vergoedingen.
- **Extensivering melkveehouderij:** voer voor melkvee een grondgebondenheidsnorm in van 2,4 gve per hectare waarvan 80 procent grasland en bied daarbij ruimte voor samenwerkingsovereenkomsten met akkerbouwers in de regio (maximaal 25 kilometer).
- **Verminderen gebruik gewasbeschermingsmiddelen:** Het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen is uiterlijk in 2035 met minimaal 50 procent afgenomen. Daarvoor worden afspraken gemaakt in convenanten met verschillende sectoren en ketenpartijen, met bindende (tussen)doelen en afspraken, wordt ingezet op versnelling van de toelating van groene middelen en wordt geïnvesteerd in innovatieve maatregelen. Stel eventueel additionele gebruiksvoorschriften voor specifieke middelen in specifieke zones of gebieden. Verken om de uitfasering van middelen te borgen de mogelijkheden voor een heffing waarbij opbrengst wordt ingezet voor ontwikkeling en marktintroductie van alternatieven.
- Richt **fiscale prikkels** zo in dat ze bijdragen aan verduurzaming van de landbouw.
- Versterk de **publiek-private uitvoeringskracht** en verken daartoe welke inhoudelijke focus (bijvoorbeeld taken als het verzamelen en beheren van data en het werken aan eenduidige definities en rekenregels) en welke formele organisatievorm passend zijn.

Concrete maatregelen (3/3)

4. Zonering

- **Zonering:** Stel bij 120 stikstofgevoelige gebieden zones vast van 500-1000 meter met een *gebiedsgericht* emissiereductiedoel oplopend tot maximaal 75 procent vast en neem maatregelen gericht op alle drukfactoren.

5. Natuurbehoud en –herstel

- › Voer bestaande afspraken **NatuurNetwerkNederland** uit en maak nieuwe afspraken tot 2035 voor in totaal 22.500 ha extra **natuurareaal** (waarvan circa 16.000 ha in zones rondom Natura 2000-gebieden).
- › Maak programma voor herstel natuurgebieden en tegengaan van verslechtering met **maatregelen voor tegengaan van de belangrijke drukfactoren**, zoals verdroging, invasieve exoten en gewasbeschermingsmiddelen.
- › Implementeer wettelijke harde **verplichtingen NHV 2030** (Noordzee, grote wateren, stedelijk groen) en maak nieuwe bestuurlijke afspraken, opvolger **Natuurpact**.
- › Verbeter **natuurmonitoring**.
- › Structurele **financiering voor natuurbeheer**; de basis voor herstel is een goed beheer van de natuur. Door de slechte staat van de natuur is er extra beheer nodig om herstelmaatregelen efficiënt mogelijk te laten zijn.

6. Vergunningverlening

- › **Drempelwaarde:** Stel drempelwaardes per gebied in, in plaats van een nationale rekenkundige ondergrens.
- › **Salderen:** ›Maak intern en extern salderen mogelijk met een afroaming van tenminste 65 procent voor extern salderen en 35 procent voor intern salderen conform aanpak Gelderland (gebiedsgericht kan meer nodig zijn).
- › **Actualisatieplicht:** Onderzoek een actualisatieplicht van agrarische vergunningen afgestemd op het investeringsritme van bedrijven.
- › **Doelvoorschriften:** Ontwikkel doelvoorschriftenvergunningen onder voorwaarde van een zekere reductie.
- › **Klein en tijdelijk:** Onderzoek een vrijstelling van de vergunningplicht voor kleine en tijdelijke projecten (maximaal vier maanden).

Financiële overwegingen

- Ordegrootte benodigde financiële middelen zijn in lijn met eerdere doorrekeningen integrale beleidspakketten.
- Financiële inzet is niet alleen om stikstofvraagstuk en NHV (deels) te dekken, maar kent ook middelen voor benodigde maatregelen voor KRW en klimaat.
- Kiezen voor beperktere budgettaire inzet maakt aanpak juridisch minder robuust (VHR, NHV, Greenpeace-uitspraak), leidt tot meer private lasten voor de agrarische ondernemer (voor een deel van de bedrijven niet te dragen), en tot minder snel ruimte voor vergunningverlening.
- Als gevolg van de voorziene hervormingen van het MFK zullen er naar verwachting significant minder Europese financiële middelen beschikbaar zijn voor de agrarische sector.

Financiën

Opgave	Benodigd totaal t/m 2035 (in mld.)	Benodigd structureel vanaf 2036 (in mld./jr)
Innovatie en techniek	4,4	0,03
Emissiereductie stikstof landbouw	3,3	0,03
Kennis en innovatie voor een toekomstbestendige sector	1,1	0
Omvang veestapel	2,8	0
Vrijwillige beëindiging	2,8	0
Gebiedsgericht en extensivering	12,6	0,9
Zonering	5,3	0,1
ANB + aankoop/inrichting natuur	7,3	0,8
Natuur	7,6	1,3
Stoppen verslechtering waaronder areaaluitbreiding	5,7	1,2
Aanvullend voor Natuurherstelverordening	1,9	0,1
PAS-melders	0,6	
Flankerend	0,6	0
Versterken slagkracht medeoverheden en ondersteuning agrariërs	0,4	0
Sociaaleconomische ondersteuning	0,2	0
KRW	4,6	0,05
Inzet op landbouw voor waterkwaliteit	4,6	0,05
Totaal	33,1	1,95
Waarvan beschikbaar op artikel 51 LVVN Vanaf 2026: 2,6 miljard incidenteel + 0,28 miljoen jaarlijks	5,4	0,28